

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Gönderilme Tarihi: 30 Kasım 2025
Kabul Tarihi: 25 Aralık 2025
DOI: 10.58642/kutbilim.1832791

HALKBİLİM PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’DE SÜRELİ YAYINLARDA EPİK DESTANLAR ÜZERİNE İNCELEMELER (1930-1980)

Umut Karacar¹ & Metin Eren²

Özet

Türk halkbilimi tarihi, geniş ve derinlikli bir şekilde incelenmelidir. Bu kapsamda sözlü kültür türlerinin tarihî perspektifle incelenmesi gerekmektedir. Türk epik destan geleneği ile ilgili çalışmaların Türkiye’deki sürecinin detaylı bir incelemesinin halkbilim araştırmaları ile birlikte Türk düşüncesinin dönüşüm evrelerini anlamaya da katkısı olacaktır. Bu makale, 1930-1980 yılları arasında süreli yayınlarda yer alan ve Türk halkbilimi çerçevesinde üretilen destan türü ile ilgili yazıların tespiti, içerik analizi ve seçilmiş yazıların betimsel değerlendirilmesi yoluyla temel yaklaşımları belirlemek için yazılmıştır. Destan türü ile ilgili metinlerin tespiti için folklor bibliyografyaları, Millî Kütüphane Makaleler Bibliyografyası, İslam Araştırmaları Merkezi’nin (İSAM) makaleler veri tabanı, Ulusal Tez Merkezi sistemindeki dergi indeksleri ile ilgili tezler, Milliyetçi Dergiler projesindeki metinler taranmıştır. Destan türü ile ilgili öne çıkan isimler tespit edilmiştir.

19. yüzyıl ile birlikte Türk destan geleneği bilimsel incelemelere konu edilmeye başlamıştır. Özellikle Çarlık Rusya sınırları içerisindeki Türk halklarının destanları ile ilgili çalışmalar 19. Yüzyılın ikinci yarısında sistemleşmiş ve nicelik olarak artmıştır. Türkiye sahasında destan incelemeleri II. Meşrutiyet sonrası dönemde başlamıştır. 1914 sonrası dönemde ise Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü, Ali Canip ve Hilmi Ziya gibi isimlerin etrafında destan türü, destanların millet hayatındaki yeri ve millî bir destan oluşturulması imkânı etrafında tartışmalar yapılmıştır. 1930’ların başında destanlar ve Türk destanlarıyla ilgili görüşleriyle Zeki Velidi Togan’ı ve Abdulkadir İnan’ı da bu listeye eklemek gerekir. 1930-1980 arası yapılan bu inceleme ile destan türüne yönelik çalışmaların kavram, incelenen metinler, yöntem ve teori bakımlarından sahip oldukları özellikler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Epik Destan, Türkiye, Dergi, Halkbilim

¹ Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van, Türkiye, E-Mail: turkceci13@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9799-7876

² Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van, Türkiye, E-Mail: metineren@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3576-6076

Research Type: Research Article

Submission Date: November 30, 2025

Acceptance Date: December 25, 2025

DOI: 10.58642/kutbilim.1832791

RESEARCH ON EPIC NARRATIVES IN TURKISH PERIODICALS FROM A FOLKLORISTIC PERSPECTIVE (1930-1980)

Umut Karacar¹ & Metin Eren²

Abstract

The history of Turkish folklore should be studied broadly and in depth. Within this context, oral culture genres should be examined from a historical perspective. A detailed examination of the process of studies on the Turkish epic tradition in Turkey will contribute to understanding the transformational stages of Turkish thought, along with folkloric research. This article aims to identify articles related to the epic genre, published in periodicals between 1930 and 1980 and produced within the framework of Turkish folklore, and to identify fundamental approaches through content analysis and descriptive evaluation of selected articles. To identify texts related to the epic genre, folklore bibliographies, the National Library Articles Bibliography, the Islamic Research Center (İSAM) article database, theses related to journal indexes in the National Thesis Center system, and texts from the Nationalist Journals project were searched. Prominent figures related to the epic genre were identified.

From the 19th century onward, the Turkish epic tradition began to be the subject of scholarly research. Studies on the epics of the Turkic peoples, particularly within the borders of Tsarist Russia, became systematic and increased in quantity in the second half of the 19th century. Epic studies in Turkey began in the post-Constitutional Monarchy period. In the post-1914 period, discussions surrounding the epic genre, the place of epics in national life, and the possibility of creating a national epic were held around figures such as Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü, Ali Canip, and Hilmi Ziya. Zeki Velidi Togan and Abdulkadir İnan, with their insights on epics and Turkish epics in the early 1930s, should also be added to this list. This study, conducted between 1930 and 1980, examined the characteristics of studies on the epic genre in terms of concept, texts analyzed, methodology, and theory.

Keywords: Epic, Türkiye, Jurnal, Folkloristic

¹ PhD Candidate, Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Van, Türkiye, E-Mail: turkceci13@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9799-7876

² Corresponding Author, Assoc. Prof.Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Van, Türkiye, E-Mail: metineren@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3576-6076

GİRİŞ

Türk destan incelemelerinin yüz elli yılı aşkın bir tarihi vardır. Türkiye sahası dışında başlayan çalışmaların en önemli merkezi Orta Asya ve araştırmacıların ekseriyeti Rus kökenli isimler olmuştur. Altay Türkleri arasında gerçekleştirilen çalışmalar alandaki ilk örnekler arasındadır. Finli M. A. Castreen, V. I. Verbitskiy, Altaylı N. Y. Nikiforov Altay metinleri üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir. A. Chodzko Köroğlu Destanını derlemiş ve yayınlamıştır. Vambéry, Orta Asya'nın Doğu Türkistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi geniş alanlarına yayılan alanlarında destan derlemeleri yapmıştır. Kazak Türklerinden Çokan Velihanov, Kırgızistan ile Doğu Türkistan'daki alan araştırmaları neticesinde yaptığı derlemelerle birçok destanın derleme ve neşrini yapmıştır. W. V. Radloff'un kapsamlı çalışmaları yaygın ve haklı bir üne sahiptir. Orta Asya Türkleri ile Sibirya Türklerinin sözlü kültür ürünlerine dair geniş bir metin koleksiyonu Radloff'un çabalarının sonucu ortaya çıkmıştır. G. N. Potanin'in Sibirya, Ebubekir Divayev'in başta "Alpamış" olmak üzere Kazaklar ve Orta Asya'nın diğer halklarından yaptığı derlemeleri ve daha birçok çalışma Türk destan çalışmalarının ağırlık noktasının Orta Asya olduğunu ve bu çalışmalarda Rusların ve Rus Çarlığı içerisinde eğitim almış Türklerin etkin olduğunu göstermektedir (Çobanoğlu, 2018, s. 29-39).

Türkiye'de destan incelemeleri II. Meşrutiyet sonrası dönemde başlamıştır. 1990 sonrası ise ciddi bir ivme kazanmıştır. Türk destan araştırmaları tarihi ise türle ilgili araştırmaların genişliğine nispetle daha sınırlıdır. Özkul Çobanoğlu'nun *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* çalışmasının giriş bölümünde destan kavramına Türk destan araştırmalarının tarihine geniş yer verilmiştir (2018). Salahaddin Bekki'nin destan kavramına ve destan türü ile ilgili araştırmalara yer verdiği detaylı incelemesi *Epik Destan Araştırmaları Tarihine Kısa Bir Bakış* başlıklı bildirisi (2017), Azem Sevindik'in *Eski ve Yeni Destan Araştırmaları Üzerinden Türk Destan Araştırmalarına Genel Bir Bakış* (2017) başlıklı ve genel değerlendirmelerde bulunduğu makalesi, Abdulselam Arvas'ın daha spesifik bir konu başlığı olarak "Manas" üzerine yaptığı incelemeye dayanan "*Manas Destanı*" üzerine araştırma yapan Türkiyeli İlk Bilim Adamları" (2017) başlıklı makalesi bu kapsamdaki çalışmalar arasında önemlidir. Filiz Güven'in destanlar üzerine bilimsel çalışmaları değerlendirdiği *Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet" Düşüncesi Bağlamında Okuma* (2023) başlıklı makalesi ilerleyen dönemlerde ideoloji ve destan arasındaki ilişkinin daha da geniş incelenmesi gereken bir konuya odaklandığı için ayrıca önemli bir metindir. Metin Eren'in *II. Meşrutiyet Aydınının Destan Kavramının Kaynakları üzerine Bir İnceleme* başlıklı kitap bölümü (2015) destan kavramı etrafında Ziya Gökalp, Köprülüzâde M. Fuad, Ali Canip ve Hilmi Ziya'nın destan türü ile ilgili görüşlerine yer verir.

Bu yayınların yanında konu ile ilgili kitap, tez ve makalelerde destan araştırmaları tarihi ile ilgili kısmi bilgiler yer almakla birlikte konunun daha da geniş incelenmesi gerekir. Yüz yılı aşan bir süreyi içeren türle ilgili çalışmaların tarihine yönelik tüm metinlerin bir araya getirilmesi, tasnif ve tahlili için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Dursun Yıldırım, “Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri” başlıklı makalesinde Türk folklor çalışmalarını çeşitli ölçütlere göre sınıflandırır: “1. Örtülü devre: 1839-1908; 2. Türkçü devre: 1908-1920; 3. Sentezci devre: 1920-1938; 4. Dergici devre: 5. Bilimci devre: 1966’dan günümüze kadarki zaman.” (Yıldırım, 1998, s. 545). Bu çalışmada Dursun Yıldırım’ın “Sentezci devre ve bilimci” devre olarak adlandırdığı dönemlerin sınırları esnetilmiştir. 1930-1980 arası halkbilim çalışmalarında asıl etkin olan unsur dergilerdir. 1960’lı yılların sonundan itibaren bilimsel yapı ve kurumlar teşekkül etmişse de bunların etkilerini güçlü bir şekilde göstermeleri 1980 sonrasına denk gelir. Belirlediğimiz tarih aralığında asıl etkili olan unsur süreli yayınlar olmuştur. Bu makalenin yazarının tarih aralığında Dursun Yıldırım’ın yayınlarıyla çıkan bir olgu olarak Dursun Yıldırım’ın Orta Asya destanları ile ilgili bir dizi makale ve kitabı yayınladığı yıllar 1970’li yılların sonudur. Doçentlik takdim tezi “Manas Destanı ve Köketay Hanning Ertegüsü” (1980) (URL 1).

Bu makalede Latin alfabesinin kullanılmaya başlamasından kısa süre sonrasına denk gelen 1930 yılı başlangıç olarak seçilmiştir. Türk halk edebiyatı derslerinin üniversite çatısı altında zorunlu bir ders olarak okutulmaya başlandığı bir tarih eşiği olarak 1980 yılı da son tarih olarak belirlenmiştir. 1980-1990 yılları arası Türk-İslam düşüncesinin ilmi-bürokratik yeni bir evresinin başlangıcı kabul edilerek daha farklı bir bakışla incelenmesi gerekmektedir. 1990 ve sonrası ise destan türü ile ilgili araştırmaların inanılmaz bir genişliğe uğradığı bir dönem olarak ayrıca değerlendirilmelidir. 1930-1980 yılları arasında yayınlanmış yazıların veri tabanları, bibliyografyalar, önemli isimlerin yayın listeleri esas alınarak taranması sonucu tespit edilen metinler değerlendirilerek öne çıkan bazı metinler incelenmiştir. Destan türü ile ilgili metinlerin tespiti için folklor bibliyografyaları, Millî Kütüphane Makaleler Bibliyografyası, İslam Araştırmaları Merkezi’nin (İSAM) makaleler veri tabanı, Ulusal Tez Merkezi sistemindeki dergi indeksleri ile ilgili tezler, Milliyetçi Dergiler projesindeki metinler, bazı dergilerin fiziki sayıları taranmıştır. Bu şekilde destan türü ile ilgili öne çıkan isimler, konular tespit edilmiştir. Konuyla ilgili doğrudan ve dolaylı yayınların çokluğu dikkate alınarak tespit edilen yayınların kısa künyesi verilecektir. Destan türü ile ilgili metinler ve bu metinleri kaleme alan yazarlar belirlendikten sonra belirlenen yazılar içerisinde içerik ve yöntem bakımından farklılaşan makalelere ait görüş belirtilmiştir.

BULGULAR

1930 öncesinde destan türü ile ilgili sınırlı da olsa kitap ve makaleler yayınlanmıştır. M. Fuad Köprülü’nün ilk baskısı 1926 yılında yapılan *Türk Edebiyatı Tarihi*’nin üçüncü bölümü “Millî Türk Destanı” başlığını taşımakta ve bu bölümde Köprülü, destan türü ile ilgili bilgi verdikten sonra Türk destan geleneğinin İslam öncesini içeren bir tasnifini yapmıştır (1980: 41-65). Ali Canip Yöntem’in “1927 yılında Maarif Vekâleti Neşriyatı’ndan yayınlanan 72 sayfalık Epope (Epopeé) ve Edebî Nevîlerle Mesleklerle Dair Malûmat adlı eseri” (Kayabaşı ve Kayabaşı, 2013: 154) batılı kaynakları yoğun kullanması ve bazı temel yaklaşımları itibarıyla farklılaşmasıyla öne çıkmıştır. Bu eser; Ali Canip’in, 1916/1917 yıllarında Gökalp, Köprülü ve kendisi arasındaki epik tartışmaları ile ilgili konumunu ifade ettiği yazılarının sonucudur (Kayabaşı ve Kayabaşı, 2013; Eren, 2015). Bu durum, Bu durum, Ali Canip’in farklı konumunu belirgin kılması itibarıyla önemlidir. Hilmi Ziya Ülken’in Anadolu Mecmuası’ndaki yazıları da bu kapsamdaki metinlerdir.

1930 sonrası destan türü ile ilgili ilk ve önemli yazılar Zeki Velidi Togan'ın *Atsız Mecmua*'da yayınladığı yazılardır. Togan, bu kapsamdaki ilk yazısı olan “Türk Destanının Tasnifi”nde “Millî destanlar, tarihi vak’aları tasvirden ziyade milletin yüksek millî duygularını in’ikâs ettiren, tamamıyla ve yahut az çok tarihe müstenit bir ideal âlemi gösteren halk edebiyatı eserlerinden ibarettir.” (1931, s.2) değerlendirmesini yapar. Togan'ın tanım ve değerlendirmeleri onun uluslararası metin ve bilgilerin de farkında olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Togan'ın metninin içeriği günümüzde destan araştırmalarında takip edilen bir içerik sunduğu için de önemli bir metindir. Togan, konuyla ilgili “Türk Destanının Tasnifi II” başlıklı ikinci yazısında millî bir destan oluşturulması hususunda ise “Umumiyetle Türklerde destan devri yani hayata destanî devirlerde yaşayan milletlerin gözüyle bakmak ve muasır büyük hadiseleri destan şekline çevirerek yaşatmak zamanı, tabiidir ki geçmiştir. Başka milletler gibi Türk milleti de asrî içtimaî ve siyasî umdelere tapmaktadır.” (1931, s.3) şeklinde ifade ettiği genel bir sosyolojik değerlendirmeye karşılık vermektedir. Togan, millî destanın teşekkülü önünde önemli bir engel olarak Türklerin zihin düzeyinde tüm coğrafyalarda henüz bir birliğe henüz ulaşamamış olmasını görür (1931, s. 4). Togan, “Türk Destanının Tasnifi III” başlıklı yazısında Türk destanlarının tasnifi meselesini ele alır. Togan, Türklerin Anadolu'ya gelmesinden önce tek bir vatana sahip olduklarını, fakat Anadolu'ya gelen Müslüman Türklerle birlikte mekânla birlikte anlatıların da parçalandığını belirtmektedir. Müslüman Anadolu'daki destan tarzı anlatılarda millî bir zihniyetten ziyade İslam'a dayalı dinî bir zihniyetin hâkim olduğunu, Osmanlı hâkimiyeti sonrasında ortaya çıkan yeni şartlar çerçevesinde millî bir zihniyetin hâkim olabileceğini belirtir. Togan, Türk destanlarını tarihî ve coğrafi bir zeminde detaylı bir şekilde değerlendirir. Destan çalışmaları için incelenmesi gereken temel tarihî kaynaklara ve çalışma metodolojisine de yer veren Togan, konuyu geniş bir perspektiften incelemiştir (1931, s.3-7).

Hüseyin Namık Orkun'un *Ülkü Halkevleri Dergisi*'nde yayınlanan “Oğuz Destanına Dair” başlıklı makalesinde Oğuzname geleneği ve bu gelenek içerisinde Dede Korkut'tan geniş bir şekilde söz eder (1935, s. 412-420).

Hüseyin Nihal Atsız da destan konusunda görüşlerini belirtmiş isimler arasındadır. *Orkun* dergisinin 30. sayısında yayınlanan “Türk Destanı” başlıklı kısa metin millî bir destan oluşturma arayışının ifadesidir. 30 yıllık bir tartışmaya ait argümanların devamı niteliğinde bir metindir (1951, s.10-11). *Orkun*'un 31. sayısındaki “Türk Destanı Üzerinde Çalışanlar” yazısında Türk destanı üzerinde ilk çalışan kişi olduğunu belirttiği Ziya Gökalp'e ve onun “Türk Tufanı” başlıklı manzumesine değinir. Bu kapsamda değindiği ikinci isim ise Hilmi Ziya Ülken'dir (1951, s.10-11). *Orkun*'un 32. sayısında yer alan “Türk Destanını Tasnif Etmek” başlıklı yazısında Türk destan geleneği üzerinde çalışan isimlerden Zeki Velidi Togan ve onun *Atsız Mecmua*'da yayınlanan dört yazısına değinir. Togan'ın “Danışmend Gazi” destanını Türk destanı saymamasına katılmadığını belirten Atsız, Togan'ın ihmal ettiğini belirttiği Batı Türkleri destanı geleneğini Dede Korkut, Danışmend Gazi, Adana Fethi ve ilk Osmanlılara ait parçalar olarak sıralar. Köroğlu'nun kaynağının Orta Asya olmasına karşılık ona ait metinlerin Danışmend Gazi ile Osmanlı arasındaki döneme yerleştirilmesi gerektiği görüşünü dile getirir (1951, s.5-6). Atsız'ın *Orkun*'un 33. sayısında yayınlanan yazısı “Türk Destanını Nazma Çekmek Teşebbüsleri” başlığını taşır ve Atsız, bu yazısında millî destan teşebbüsünde olan isimlerden Dr. Rıza Nur ve Basri Gocul'u anar. Rıza Nur'dan ve çabalarından detaylı olarak söz eder (1951, s. 6-8).

Zeki Velidi Togan ekolünden Doç. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu, *Ötüken* dergisinde “Destan Kahramanları” başlığı altında üç yazılık bir dizi yazı kaleme almıştır. 124. sayıdaki ilk yazıda destan kahramanı “Çora Batır”’a değinir (1974, s. 5). 126. sayıdaki ikinci yazısı “Kazan Melikesi Süyünbike” üzerine ve Kazan coğrafyası üzerinedir (1974, s. 4-5). 128. sayıdaki üçüncü yazısı da Çinli Türk Müslümanlardan Dilşad Hatun üzerinedir (1974, s. 7-8). 132. sayıda yer alan “Türk Destan kahramanları ve Motifleri” başlıklı destanda Oğuz destanı içindeki kimi unsurlara değinir (1974, s.7-8).

Hilmi Ziya Ülken, Anadoluculuk akımının önemli isimlerindendir ve ilk gençlik dönemlerinden itibaren bir kültür inşa aracı olarak destan türü ile yakından ilgilenmiştir. Hilmi Ziya Ülken, 1952 yılında *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*’nde kaleme aldığı “Millî Destan ve Folklor” adlı çalışmasında millî bir Türk destanının imkânları meselesi üzerinde durmuştur. Bu yazısındaki düşünceleri yaklaşımının özeti mahiyetinde değerlendirmeler taşıdığı için ona biraz daha geniş değinmek yerinde olacaktır. Ülken, *Anadolu Mecmuası*’nda yayınlanan ilk dönem yazılarından itibaren millî bir destanın ortaya çıkarılması ve bu destanın en önemli merkezinin Anadolu olması gerektiği fikrini bu yazıda da dile getirmiştir. Orta Asya ve Dede Korkut’a daha belirgin bir vurguda bulunmakla birlikte Anadolu’yu öncelemeye devam etmektedir (1952, s. 514). Bununla birlikte Orta Asya ve Anadolu geleneklerinin birbirlerini beslediği ve sonunda birleşecekleri kanaatini de belirtmiştir: “Destanın kaynağını Anadolu’dan mı, büyük Türk dünyasından mı alacağı meselesine gelince, bugün bu noktada henüz ikilik devam etmekteyse de esas bakımından bu ikiliğin de derin olmadığını ve eninde sonunda birleşeceğini söyleyebiliriz.” (1952, s. 513-514). Hilmi Ziya Ülken’in destan türü ile doğrudan veya dolaylı ilgili tüm metinleri “Destanlar” başlıklı bir metinde toplanmıştır (2019). Hacimli bir esere ulaşan bu yazıların ayrı ayrı değerlendirilmesi bu yazının sınırlarını aşacağı için Ülken’in konuya yaklaşımı özet olarak değerlendirilecektir. Bu yazılar incelendiğinde Hilmi Ziya Ülken’in ilk gençlik yıllarından neredeyse ölümüne kadar farklı cepheleriyle destan türü, destan türünün özellikleri, millî bir destan oluşturma arayış ve gayreti içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. “Destan ve insan 1” yazısında “Destana gitmek, bunun için hakikatte insana gitmektir.” diyen Hilmi Ziya Ülken, 1918 yılları civarında bile bir destan yazma arayışındadır (2019, s.51). Hilmi Ziya Ülken, destan geleneği ile ilgili Anadolu sahasında ortaya çıkan metinlere ayrıca bir yer ayırmıştır, bu destanların millî kimliğin biçimlenmesindeki rol ve işlevlerine birçok metninde değinmiştir (2019). Hilmi Ziya Ülken’in 1934 yılında keleme aldığı *Yeni Türk Mecmuası*’nda çıkan “Millî Destanlar Hakkında Düşünceler” başlıklı yazısında destanların oluşumları ile ilgili genel bir bilgilendirme yaptıktan sonra destanların ortaya çıkış sebeplerini de belirtmiştir. “Destan mazi hasretinin ifadesidir. Bunun için değil midir ki en güzel ve en harareti destanlar şerefli günleri takip eden mağlubiyetler içerisinden doğmuştur.” (2019, s.278). 1951 yılında “Destana Dair Tarihçe” başlıklı Haluk Nihat Pepeyi’nin “Erenler Gaziler Destanı’na Önsöz” metninde, yapma bir destan oluşturma teşebbüs ve süreçleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunur (2019, s.147-156).

1944 yılında Şükrü Akkaya tarafından kaleme alınan ve *Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*nde çıkan “Eski Alman Destanlarında Atilla’nın Akisleri” başlıklı yazıda Akkaya, ilk Türk devletleri hakkında bilgiler verdikten sonra ilk Alman destanları hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır: “Yuvarlak rakamla 750 ile 1050 yıllarını dolduran eski yüksek Almanca devrinin belli başlı yiğitlik destanları sırf Attilâ ile ilgili olayları sıklet merkezi olarak aldıkları gibi, yuvarlak rakamla 1050 ile 1450 yıllarını

dolduran orta yüksek Alman edebiyatı devrinin en değerli destanında da yiğitlik olaylarının büyük bir kısmı Attilâ etrafında olagelir.” (1944, s.555). İlk Alman destanlarında Türk hükümdar Atilla’ya ait birçok ize rastlandığını destanlardan örneklerle belirten yazar, Türklerin köklü bir tarihe mensup oldukları fikrini ve Almanlar gibi güçlü bir milletin hayatında derin tesirler oluşturabilecek kadar güçlü bir askeri yapılanmaya sahip olduklarını göstermiştir. “Hildebrand destanı Cermanların uzaklara, yabancı ülkelere olan ezeli hasretleri tarihî efsanevi bir çevre içerisinde tasvir, Attila’nın himaye ve lütuflarına mazhar olan bir Cerman Beyi’nin oğluyla olagelen vuruşma faciası dramatik olarak tavsif edilmektedir.” (Akkaya, 1944, s.562). 1949 yılında Şükrü Akkaya tarafından *Ülkü Halkevleri Dergisi*’nde kaleme alınan “Danişment Gazi Destanı” isimli yazı İslamiyet sonrası bir destan olan Danişment Gazi Destanı ile ilgili bilgiler vermesi açısından dönemin diğer yazılarından ayrılmaktadır. 1935 yılında Pertev Naili Boratav tarafından Köroğlu üzerine bir yazı kaleme alınmış olsa da destandan söz ederken ait olduğu dönem veya İslami unsurlar ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Akkaya ise destandaki İslami izlerden ve Battal Gazi Destanı ile olan benzerliklerinden ve farklılıklarından söz etmiştir. “Danişmentname Türk dili ve edebiyatının şekil ve öz bakımından önemli anıtları arasında özel bir yer tutar. Battal Gazi destanının bir nevi devamı gibi görünmekle beraber aralarında göze çarpacak farklar vardır. İslam dinini yaymak ülküsünde birleşen iki kahramandan Battal Gazi’nin yaptıkları daha geniş ülkelere yayılmıştır. Danişment Gazi’nin uğraşları, savaşları ise daha ziyade orta Anadolu’da toplanmıştır.” (1949, s.5) değerlendirmesinde bulunan yazar, iki destan arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirtir, Danişment Gazi Destanından örnek parçalar sunarak yazısını sonlandırır.

1950’li yıllardan sonra epik destanlar ile ilgili kaleme alınan yazılar hem içerik hem de yöntem olarak önceki dönemde kaleme alınan yazılardan farklılaşır. Bu yazılar, kavram olarak destanlar ile ilgili daha geniş bilgiler içermekte, destanlar sadece metin olarak sunulmamakta, aynı zamanda eserlerle ilgili daha detaylı değerlendirmeler yapılmaktadır. 1950 sonrası yazılarda millî duyguların işlenmesinin yanında bilimsel analiz amacı da belirginleşmektedir. *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde millî bir destan oluşturma yolundaki denemelere de sıklıkla yer verilmiştir. Behçet Kemal Çağlar ve Basri Gocul’un şiirleri buna örnektir.

Türk Folklor Araştırmaları dergisi uzun soluklu yayın hayatında destan türü ile ilgili yazılara yer vermiştir. Behçet Kemal Çağlar’ın derginin 15. sayısında yayınlanan “Battal” Menkibesinden Yeni Destana Doğru” başlıklı yazısında Battal Gazi destanının millî bir destan oluşturulması sürecinde yeni bir yorumu ile ilgili örnekler verir (1950, s. 225-226). *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinin 30. sayısında Faruk Sümer, “Dede-Korkuta Dair Bazı Mülâhazalar” başlıklı yazıda tarih ve coğrafya unsurlarına da yer verir. Tarih bilgileri ile Dede Korkut metinleri arasında bağları verir (1952, s. 467-472). Şükrü Elçin, derginin 234. sayısında yayınlanan “Göçebe Türk Destanlarında Ölüp Dirilme Motifi” başlıklı metinde Radloff’un derlemeleri ve Manas destanı verilerine dayanarak ölüp dirilme motifi etrafında bir içerik analizi yapmıştır (1969, s. 5177). Murat Uraz’ın derginin 351. sayısında yayınlanan “Türk Destanları” başlıklı yazısında kısaca Türk destan geleneğinin metinlerinden ve zaman/coğrafya boyunca geçirdiği dönüşümlerden söz edilir. Manas destan metninden örnekler verilir. Yazının ikinci kısmında aşık tarzı şiirin şekil ve türlerinden olan destanlarla ilgili bilgiler verilir (1978, s. 8455-8457).

1950’li yılları destan araştırmaları için önemli kılan iki isim şüphesiz Mehmet Kaplan ve Abdülkadir İnan’dır. Rusya’da dünyaya gelen, yaşamının ilk dönemini bu ülkede geçiren ayrıca Avrupa’da kütüphanelerde çalışma imkânı bulan İnan, Türk aydınlarının Türk dünyası ile tanışmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Orta Asya’yı çok yönlü bilen Abdülkadir İnan, ilk yazısından itibaren Türk destanlarının Anadolu sahasından ve yabancı araştırmacılar tarafından derlenenlerden ibaret olmadığını, destanların millet hayatını çok yönlü içerdiğini belirtmiştir. “Eski Türk destanı, çağdaşları olan başka uluslarda olduğu gibi, milletin kozmogonisini, inanışlarını, tarihini, edebiyatını, hatta yasalarını içinde toplayan bir dergi mahiyetinde olmuştur.” (İnan, 1954, s.192). İnan birçok yazısında destanların millî duyguları güçlendirmesindeki işlevinden ve Türkistan’da derleme çalışmaları yapmanın gerekliliğinden söz etmiştir. 1930 yılında diğer aydınlar sadece destanlardan parçalar vererek destanlarla ilgili değerlendirmeye yapmaktan kaçınırken İnan, Orta Asya Türk destanları ve Kırım destanları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. *Makaleler ve İncelemeler* kitabına aldığı fakat 1930 yılında yayınlanmış¹ *Orta Türk Destanları ve Kırım* makalesinde “Çora Batır” destanı ve varyantları üzerine değerlendirmelerde bulunur (1968, s. 76-92). 1959 yılında kaleme aldığı “Manas Destanı Üzerine Notlar” adlı yazısında Türk aydınların gündemine sonradan girecek olan Manas Destanı ile ilgili geniş değerlendirmelerde bulunmuştur.²

Dünyanın türlü bölgelerinde yaşayan ve kültür seviyesi bakımından türlü derecelerde bulunan Türk uluslarının kahramanlık destanları, genel olarak folklor ürünleri arasında Kırgızların Manas Destanı çok önemli bir yer almaktadır. Manas Destanı, en son elde edilen bilgilere göre, 400.000 mısraı ihtiva etmektedir. Bu kadar büyük bir destan, yalnız Türk ulusları arasında değil dünyanın hiçbir kavminde tespit edilmiş değildir. Son yüzyıl içinde bu destanın bütün varyantları tespit edilmiş ve toplanmıştır.(İnan, 1959: 126).

İnan, Rus istilası altında bulunan Türk dünyasında araştırma yapmanın zorluklarından söz etmekte ve Türk dünyası üzerine yapılan araştırmaların azlığından yakınmaktadır. Abdulkadir İnan’ın *Türk Kültürü Araştırmaları* dergisinde yayınlanan “Millî Destanlarımız Üzerine İncelemeler ve Araştırmalar” başlıklı yazısı daha önce yayınlanmış yazılarının bir muhassalasıdır ve Türk dünyasının geniş bir destan geleneğine sahip olduğunu belirtir. Destanlar üzerine yeterli incelemeler olmadığına, Türk destanlarının bir araya getirilmesinin incelemeleri kolaylaştıracağına değinir. (1976, s. 33-37). Türk dünyası genişliğinde araştırma yapmanın gerekliliğinden söz eden ilk isimlerden olması, metinlerindeki bilimsel ve özgün yaklaşımlarıyla da önemli bir isimdir.

1950 ve sonrasının diğer önemli isimlerinden biri de Mehmet Kaplan’dır. Yeni Türk Edebiyatı alanında çalışmaları ile bilinen Kaplan, Türk Halk Edebiyatı alanına da kurumsal ve bilimsel ciddi katkıları olmuştur. *Zeki Velidi Togan’a Armağan* kitabı için kaleme aldığı “Türk Destanında Alp Tipi” başlıklı yazısı Türk destan araştırmalarına yeni bir kavram kazandırması açısından oldukça önemlidir: “Türk edebiyatında Alp tipinin en yüksek örneğine Oğuz Kağan destanında rastlıyoruz, Dede Korkut kitabında bu tipin daha başka örnekleri vardır. İkisi de Oğuz Türklerine ait olan ve aralarında birçok benzerlikler

¹ Emel Mecmuası, S. 22, 1930.

² Abdulkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler* kitabında Manas üzerine kısa bir başka incelemeye yer vermiştir. Bu yazı ilk olarak Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisinde 1934 yılı gibi erken bir dönemde yayınlanmıştır (1968, s.99-103).

bulunan bu iki destanı tahlil etmek suretiyle, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının ideal insan tipi olan Alp tipinin nasıl bir içtimai hayatın mahsulü olduğunu ve hangi hususiyetleri arz ettiğini meydana çıkarmak mümkündür.” (Kaplan, 1955, s. 204). 1958 yılında *Jean Deny Armağanı*'nda çıkan “Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler” isimli yazısında iki destan üzerine karşılaştırma yapmış olmasını da not etmek gerekir. Bu yazıyı değerli kılan diğer bir unsur ise destanların içerik karşılaştırılmasının belli unsurlar üzerinden olsa da yapılmış olmasıdır: “Her medeniyet şeklinde eşya ve aletler yaşayış tarzının esasını teşkil ederler ve insanın karakter ve hayat görüşleri üzerine müessir olurlar. İnsanlarla eşya ve aletler arasındaki münasebetlerin tetkiki, onların tiplerini, hayat görüşlerini, var oluş şekillerini ortaya koyar.” (Kaplan, 1958, s.135).

Türk destanları ile belirttiğimiz tarihler arasında yazılar kaleme alan yabancı araştırmacıların yazıları da Türk destanları konusunda Türk aydınların yazıları kadar ilgi çekicidir. 1950 yılında D. Sinor tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 'nde kaleme alınan “Oğuz Kağan Destanı Üzerinde Bazı Mülâhazalar” isimli yazı konusu bakımından daha önce işlenmiş bir konuyu ele almakla birlikte yöntemle ilgili yeni yaklaşımlar getirmesi bakımından özgündür. “Türklerin menşelerine dâir destanların metotlu bir şekilde tetkiki târih sâhâsında mühim neticeler va'detmektedir. Henüz birkaç seneden beri, esasları noktaları aşağıda gösterilen bir usûl tâtbik ederek, bu çalışmayı ortaya koymuş bulunuyorum.” (Sinor, 1950, s. 1). Destanların geniş bir karşılaştırmalı içerik analizine dayalı inceleme yaklaşımı orijinaldir.

1961 yılında *Belleten* dergisinde V. M. Jirmunskiy, “Kitabı Korkud ve Oğuz Destan Geleneği” başlıklı yazısında Dede Korkut üzerine sadece yazılı kaynaklardan bilgiler sunmakla yetinmeyip sözlü kaynakları da değerlendirmesinde kullanmaktadır. “Kitabi Korkud destanî hikâyeleri, diğer Yakın Doğu ve Orta-Asya milletlerinin tarih ve folklor malzemesiyle karşılaştırılacak olurlarsa birçok misallerle oldukça güvenilir bir şekilde söylenebilir ki, bunların ayrı ayrı her biri, yukarıda işaret edilen Oğuzlar'ın iki ayrı tarihî safhasında destan külliyatına dâhil edilmiş olup, bununla birlikte her bir menkıbe bilhassa Orta-Asya ve Yakın-Doğu'ya ait eski tarih ve folklör malzemesinin izlerini taşımaktadır.” (Jirmunskiy, 1961, s. 612). Jirmunskiy'in Dede Korkut ile ilgili bir diğer incelemesi Saim Sakaoğlu tarafından “Bir Boyun Hikâyesi: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy” başlığıyla çevrilmiştir. Bu metinde “Salur Kazan anlatısı coğrafi ve tarihî verilerle geniş bir şekilde işlenmiştir.” (Jirmunskiy, 1975).

Faruk Kadri Timurtaş, *Türk Kültürü* dergisinin 33. sayısında yayınlanan “Türk Destanları” başlıklı yazısında destan sözcüğünün sözlük anlamlarını verir, kavram olarak destanı açıklar: “...tarihî fakat efsaneleşmiş kahramanlık vak'alarını ve bunları yapanları anlatan; yâni tarihî kahramanları ve onların mâcerâlarını terennüm eden manzum hikâyelerdir.” (1965, s. 577). Timurtaş, bu kısa yazısında türün özellikleri, doğuş ve yayılışı meseleleri, tespiti, Türk destanlarının türleri, kaynakları, Türk destanları ile teorik ve metin neşri boyutlarında ilgilenen isimleri anar ve Türk destan metinlerinin modern anlatılara kaynaklık etmesi ile ilgili örnekleri değerlendirir. Timurtaş, Manas destanına da bu metinde bir paragrafla değinir (1965). Şükrü Elçin, Türk halk edebiyatı ve destan çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Elçin'in 1968 yılında *Türk Kültürü* dergisinde kaleme aldığı “Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu” yazısında, destan kelimesinin kökeni ve dilimize nerden girdiği ve edebiyatımızın hangi alanlarında rastlandığına dair

kapsamlı bilgiler vermiştir. “Türk dilinde çok umumi bir isim olan “sab” ve “saw” kelimelerinin bazı boylarda “söz, nutuk, haber, salık, mektup, risale, atalar sözü, kıssa, hikâye, tarihi olaylar” manalarına geldiğini, bahis konusu kavramı az çok ifade ettiği düşünülebilir. Ayrıca “ırtegi” sözünün Kumanca’da, Kırım lehçesinde, Çağatay edebi dilinde ve Kur'an tercümelerinde hikâye, kıssa, destan, eski söz” manalarına geldiğini biliyoruz.” (1968, s. 159). Elçin’in yazısı, Timurtaş’ın metnine göre destan türünün anlaşılması ve kavram olarak nereye konumlandırılması gerektiği ile ilgili daha detaylı bilgiler sunmaktadır. Elçin *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde kaleme aldığı “Göçebe Türk Destanlarında Ölüp Dirilme Motifi” isimli yazısında ölüp dirilme motifini çeşitli Türk destanlarından örnekler ile incelemiştir. “Anadolu’da folklorik köy tiyatrolarında rastladığımız bu motif, göçebe Türk destanlarında da göze çarpıyor. Radloff’un topladığı halk edebiyatı numuneleri kahramanla at paralelinde işlenen bu motifle ilgili hikâyelerle doludur.” (1968, s.177). Yine 1977 yılında *Türk Kültürü* dergisinde kaleme aldığı “Türk Destan, Masal ve Hikâyelerinde Atla İlgili İnanışlar” isimli çalışmasında başlıkta geçmesine rağmen masal ve hikâyelerde geçen at motiflerine hiç değinmemiştir. Ancak destanlarda kahramanın ayrılmaz bir parçası olan at motifini derinlemesine incelemiştir. “Destan kahramanları daimî bir mücadele hayatı içinde yaşarlar. Bu mücadelede at, bir bakıma kahraman gibi rol oynar. Kahramanlar atların bu yardımlarına karşı minnet ve şükranlarını büyük bir samimiyetle ifade ederler. Köroğlu destanının bir Azeri rivayetinde Keçel Hamza, kır atı çalınca Köroğlu ümidini kaybeder. Ona, atını iyi saklayıp muhafaza etmesi için yalvarırken yine kardeş gözü ile bakar.” (Elçin, 1977, s. 107). Bu çalışma, bir unsuru merkeze alarak yapılan çalışmalardan olması nedeniyle dikkate değerdir.

1971 yılında *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*’nda Orhan Şaik Gökyay tarafından kaleme alınan “Dede Korkut Destanı’nda İslami Unsurlar” başlıklı çalışma, konuya ilk defa başka bir bakış açısı ile temas eden bir yazı olmuştur. Yazısında kendisinden öncekilerin Dede Korkut’ta İslami unsurların sadece “cila” olduğu fikrine karşı çıkan yazar aksine destanda İslami unsurların temel vurgu olduğunu belirtmiştir. “Dede Korkut kitabında İslam’dan gelen etkinin yüzde kaldığı ve bunun bir “cildan ibaret olduğu” yolundaki görüş ilkin Barthold’dan gelmektedir. Fuat Köprülü de “bu eserde haricî bir cildâ mahiyetinde olan İslâm kültürü tabakası, onun hakiki ideolojisini ve paganizm bakıyyelerini lâıykıyla örtememektedir” diyerek bu görüşe katılmaktadır.” (1971, s. 62). E. Rossi, Barthold’un “Dede Korkut’taki İslamiyet bir cildan ibarettir” düşüncesine katılmadığını belirttikten sonra Dede Korkut metninde “İslamiyet’in yer yer yüksek bir seviyeye eriştiğini ileri sürmektedir. Rossi, bu yazısında Dede Korkut kitabında geçen “Nuh’un eşiği, Yeşil donlu Hızır, Musa Kelimin asası, Âdem’in cennetten kovulması, Nemrut ve Firavun” konularını ele almıştır.” (Gökyay, 1971, s. 62). Gökyay, metindeki İslam dinine ait unsurları “İslâm akideleri, melekler, peygamberler ve onlarla ilgili kıssalar ve motifler, İslâm uluları” başlıkları altında toplar ve bunlar dışında kalan birkaç unsura değinir (Gökyay, 1971, s. 62-82).

İbrahim Yarkın’ın yazısı, *Türk Kültürü* dergisinin 190. sayısında yayınlanan “Türkistan Kazak Türklerinde Destanlar ve Halk Şairleri” başlıklı makalesi, Orta Asya destan geleneği içinde Kazaklara geniş yer veren bir çalışmadır (1978, s. 624-628). 1979 yılında *Akademi Mecmuasında* Ethem Ruhi Fığlalı “Genç Nesillerin Din Terbiyesi ve Destanlar” isimli bir yazı kaleme alarak konuyu başka bir açıdan değerlendirmiştir. Yazısına edebi eserlerin toplulukların üzerindeki etkisi ile başlayan yazar sosyal mesaj

açısından oldukça zengin olan Türk destanlarının yönünü şaşırmış olarak nitelendirdiği genç nesillerin terbiyesinde yegâne araç olduğunu belirtmiştir. “Gerçekten bugün, her yönden anarşiye düşmüş ve hemen bütün manevi kıymet hükümlerini yele vermiş insanımızı, gencimizi ve çocuğumuzu, kaybettiğimiz değerlerimizin şifa ve hayat sunan dudağı ile temasa geçirmek istiyorsak, hakiki inanmışların Allah aşkını ve İslam imanını en güzel ifade ve seviyede dile getiren edebiyat mahsullerini yaygınlaştırmak ve işlemek zorundayız.” (Fıglalı, 1979, s. 39). Bu yazı destanların, toplumların millî duygularını geliştirmek dışında manevi yönlerini de geliştirebileceği fikrini savunan ilk ve tek yazı olması bakımından oldukça önemli bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası’nın 1974-1984 yıllarını içeren dördüncü cildinde destan ile ilgili yayınlara ayrı bir başlık ayrılmıştır. Bu kısımda çok sayıda kitap, makale, bildirinin varlığı bu dönemde destan türü ile ilgili yazıların sıklaşmaya başladığını göstermektedir. Bu bağlamda Battal Gazi, Dede Korkut ile ilgili yazıların sayısı da önceki dönemlere göre artış göstermiştir (Özmen ve Kutlu ve Erginer, 1999).

Araştırmalarda destanlarla ilgili metinlerin yoğunlaşmaya başlaması ile sinemada destanlardan uyarlanan yapımlarla, Osmanlı dönemini işleyen yapımların sıklaşması birbirini izlemektedir. Senem Ayşe Duruel’in “Türk Sinemasında Tarihe Bakış” başlıklı çalışmasında Türk sosyal yapısının dönüşmeye başlamasının sinemada da popüler arayışları hızlandırıldığını belirtmektedir. Duruel, popüler tarihin etkisinin aynı dönemde çizgi filmlerde de sıklaştığını ifade eder. 1950’li yıllarla başlayan Kıbrıs meselesinin 1960’lı yıllarda yoğunlaşması da tarihe dönüş yapımlarını artırmıştır. 1970-1980 arası yapımlarda Tarkan, Malkoçoğlu, Kara Murat, Battal Gazi yapımları tarihe dönüş temasının popüler muhayyileyi ve halk muhayyilesini etkileyen yapımlarıydı. Bu yapımların yükselişi ile Türk toplum ve siyaset dünyasındaki dönüşümler de koşutluk göstermektedir (2002, s. 110-112, 149).

1979 yılında S. Walker tarafından *Türk Dünyası Araştırmaları* dergisinde kaleme alınan “Bir Halk Destanı Olarak Dede Korkut Kitabı” başlıklı yazıda ise Dede Korkut anlatıları S. Thompson’un motif indeksine göre değerlendirilmiştir. Dede Korkut’ta geçen motifler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. “Ruh ve fizik ayrıntılar bakımından ne kadar Türk özelliği taşırlarsa taşısınlar, Oğuz destanlarından bazıları, bütün dünyaya yayılmış bulunan halk hikâyelerinin kuruluş özelliklerini taşımaktadırlar. Mesela bunlardan biri Ejderha Öldüren (Dragon Slayer) hikâyesinin Stith Thompson’a göre binden fazla, varyantı bulunmaktadır.” (Walker, 1979, s.35). Bu tarihe kadar bir Türk destanına kuramsal olarak yaklaşan Türkiye sahası metinlerinin sınırlı olması açısından, çeviri de olsa, önemli bir çalışmadır. Walker’ın çözümlemeleri; yazarı, eserin kökeninin sözlü gelenek olduğu sonucuna ulaştırması (Arvas, 2009, s.19; Arvas, 2023, s. 539) sözlü kompozisyon teorisinin yaklaşımlarının sonucudur.

Seyyit Battal Gazi ve Battalnameler ile ilgili incelemeler Hilmi Ziya Ülken’in ilk dönemlerinden itibaren sınırlı da olsa yapılmıştır. Cahit Öztelli, *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde “Battal Gazi’nin Atı Aşkar Üzerine” başlıklı yazısında bu olguya da değinir: Bu halk kahramanı üzerine bizde pek az inceleme yapılmıştır (Öztelli, 1971, s. 5923). Bununla birlikte bu destan etrafındaki yazılar 1970’li yıllar ve sonrasında belirgin hale gelmiştir. Tahir Alangu, *Türk Dili* dergisinde yayınlanan “Bizans ve Türk Kahramanlık Eposlarının Çıkışı Üzerine” başlıklı makalesinde Battal Gazi ve Digenis Akritas destanlarının tarihî zeminini, kahramanlarını geniş bir şekilde incelemektedir

(1953). Feyzi Halıcı, “Türk-İslam Kahramanı Seyyid Battal Gâzi” başlıklı, bulunduğu bir cönke dayanan yazısında İslamiyet’in Anadolu’daki varlığı ile Seyyit Battal Gâzi arasında bir koşutluk kurmaktadır. “Bir İslam kahramanı olan Seyyid Battal Gazi’nin yıllar geçtikçe efsaneleşen kahramanlıkları bir destanın heyecan veren sayfaları gibi dilden dile, gönülden gönüle yankılanıp duruyor.” (1977, s. 34) cümleleriyle düşünce ve duygularını paylaşmıştır. Bu metinler yanında, Seyyit Battal Gazi ile ilgili incelemelere ilişkin birkaç makalenin künyesini vermekle yetineceğiz: Vehbi Cem Aşkun’un “Battal Gazi” (1978), Konur Ertop’un “Türk-İslam Ortaçağının Alp-Erenlerinden Battal Gazinin Kişiliğinde Yiğitlikle Dinsel İnanç Birleşir” (1977), O. Fleischer’in “Türk Halk Romanı Seyyid Battal Hakkında-I” (1982), Murat Özmen’in “Seyyit Battal Gazi Geleneği” (1979) başlıklı kısa incelemeleri vardır (Özmen ve Kutlu ve Erginer, 1999, s.120-124).¹

SONUÇ

Türkiye sahası destan çalışmaları Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e geçişin kültürel çelişkilerini, fikir ayrılıklarını kısmi olarak yansıtan metinlerdir. Bu çelişki, kimi zaman açıkça metinlerde ifade edilmiş, çoğu zaman da bir konu hakkındaki sessizlik şeklinde kendini göstermiştir. Kurumsal yapıların yokluğu, bütüncül bir bakışın olmayışı, Orta Asya Türkleri ile çok yönlü bağların olmayışının olumsuz etkileri destan çalışmalarını sınırlamıştır. Bu durum Orta Asya’dan gelen Zeki Velidi Togan ve Abdulkadir İnan gibi bilim insanlarının çabalarıyla aşılmaya çalışılsa da 1970’li yıllara kadar bu bağlamdaki çalışmaların sayısı sınırlı olmuştur.

Türkiye sahası destan çalışmalarının ana taşıyıcıları özellikle millîyetçi aydın ve bilim adamları olmuştur. Destan ile ilgili yazılar çoğunlukla millîyetçi dergilerde veya resmi statüye sahip yayın organlarında yayınlanmıştır.

Destanlar çalışmalarında kavram ve teori tartışmalarının da oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Kavram açıklamalarında birbirini yineleyen çok sayıda metin vardır. Benzer bir durum destanlara dair içerik açıklamalarında da belirmiştir. 1990 sonrasının canlı yöntem ve teori tartışmalarına kadar destanlar üzerine yazılan metinler birbirini izlemiştir. Doğu ve Batı dünyalarından yapılan tercümelerin çok sınırlı oluşu, mevcut metinler üzerine kapsamlı düşüncelerin eksikliği incelemeleri sınırlamıştır.

Destan incelemeleri Oğuz Kağan, Dede Korkut, Köroğlu anlatılarında yoğunlaşmıştır. 1950’li yıllarla birlikte Danişmentname, Battalname gibi İslam dönemi destan metinleri ile ilgili araştırmalar çoğalmaya başlamıştır. Bu metinlerle ilgili incelemeler özellikle 1970’li yılların sonunda ve 1980’li yıllarda yoğunlaşmıştır.

Destan araştırmaları, bu incelemede esas alınan tarih aralıklarının öncesi ve sonrası ile birleştirilerek bütüncül bir bakışla incelenebilecek duruma getirilmelidir. Bir makalenin sınırlarını aşacak bir tarihsel genişliğe ve çok sayıda metne sahip bir konu başka birçok incelemeye konu edilmelidir.

¹ Bu yayınlara ait bilgilere *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası IV (1974-1984)* (Özmen ve Kutlu ve Erginer, 1999) eserinden ulaşılmıştır. Eserde belirtilen makale metinlerine ulaşılammıştır. Hasan Köksal’ın Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı (1983) başlıklı doktora tezinde Battalnâmeler ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılan çalışmalara geniş şekilde yer verilmiştir (8-23). Bibliyografik veriler, Battal Gazi destanı incelemelerinin 1970’li yılların ikinci yarısından sonra artmaya başladığını gösterir. Bu destanla ilgili daha geniş bir araştırmanın Türkiye kültür politikalarındaki değişimler de dikkate alınarak, yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Ş. (1944). Eski Alman destanlarında Attila'nın akisleri. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(4), 555-568.
<https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/150344>
- Akkaya, Ş. (1949). Danişment Gazi Destanı (Danişmentname). *Ülkü*, 3(32), -7.
<https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/203109>
- Alangu, T. (1953). Bizans ve Türk kahramanlık eposlarının çıkışı üzerine. *Türk Dili*, C II, S. 20, 541-557. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/136706>
- Arvas, A. (2009). *Dede Korkut destanı ve Kıpçak sahası epik destan geleneği*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)
- Arvas, A. (2017). “Manas destanı” üzerine araştırma yapan Türkiyeli ilk bilim adamları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 137-152.
- Arvas, A. (2023). Kitab-ı Dedem Korkut'un izahlı bibliyografyası üzerine bir deneme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 529-547.
<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1229126>
- Atsız, N. (1951). Türk destanı. *Orkun*, 30, 10. <https://milliyetcidergiler.org/pdf/4609/10>
- Atsız, N. (1951). Türk destanı üzerinde çalışanlar. *Orkun*, 31, 10-11.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4610/10>
- Atsız, N. (1951). Türk destanını tasnif etmek. *Orkun*, 32, 5-6.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4611/5>
- Atsız, N. (1951). Türk destanını nazma çekmek teşebbüsleri. *Orkun*, 33, 6-7.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4612/6>
- Bekki, S. (2017). Epik Destan Araştırmaları Tarihine Kısa Bir Bakış. Türk Halk Biliminin 100. Yılına Doğru Bir Durum Tespiti Türk Halk Bilimi Çalışmaları Kurultayı Bildirileri Türk Halkbilimi Araştırma Eğilimlerinde Yöntemler, Kuramlar, Tespitler ve Öneriler. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Çağlar, B. K. (1950). Battal” menkabesinden yeni destana doğru. *Türk Folklor Araştırmaları*, 15, 225-226. <https://turkfolklorarastirmalari.com/pdf/15.pdf>
- Çandarlıoğlu, G. (1974). Destan kahramanları-I. *Ötüken*, 124, 5.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4850/5>
- Çandarlıoğlu, G. (1974). Destan kahramanları-II. *Ötüken*, 126, 4-5.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4852/4>
- Çandarlıoğlu, G. (1974). Destan kahramanları-I. *Ötüken*, 128, 7-8.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4854/17>
- Çandarlıoğlu, G. (1974). Türk destan kahramanları ve motifleri. *Ötüken*, 132, 7-8.
<https://milliyetcidergiler.org/pdf/4858/7>
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği(5. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Duruel, S. A. (2002). *Sinema Tarih İlişkileri ve Türk Sinemasında Tarihe Bakış*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Elçin, Ş. (1968). Türk dilinde “destan” kelimesi ve mefhumu. *Türk Kültürü*, (63), 158 - 167.
- Elçin, Ş. (1969). Göçebe Türk destanlarında ölüp dirilme motifi. *Türk Folklor Araştırmaları*, 234, 5177-5178. <https://turkfolklorarastirmalari.com/pdf/234.pdf>
- Elçin, Ş. (1977). Türk destan, masal ve hikâyelerinde atla ilgili inanışlar. *Türk Kültürü*, (182), 107 - 110.
- Eren, M. (2015). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınında destan türü üzerine bir yazı ve dönem aydınının destan kavramının kaynakları üzerine bir inceleme. Dört Kıtada Folklorun İzinde: *Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu armağanı*. Ankara: Hakim Yayıncılık.
- Fığlalı, E. R. (1979). Genç nesillerin din terbiyesi ve destanlar. *Akademi Mecmuası*, (1), 38 - 43. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/129211>
- Gökyay, O. Ş. (1971). Dede korkut destanlarında İslami unsurlar. *Belleten*, (338), 61 - 82. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/137765>
- Güven, F. (2023). Türkiye merkezli yapılan destan çalışmalarını Türkiye cumhuriyetinin kuruluş ideolojisi, “ulus-devlet” düşüncesi bağlamında okuma. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi 2023, Özel Sayı-Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye*, 381-399. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3440629>
- Halıcı, F. (1977). Türk-İslam kahramanı Seyyid Battal Gâzi. *Millî Kültür*, (I) 10, 33-36. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/130335>
- İnan, A. (1954). Türk destanlarına genel bir bakış. *Belleten*, (152), 189-206. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/137632>
- İnan, A. (1959). Manas destanı üzerine notlar. *Belleten*, (180), 125-159. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/137675>
- İnan, A. (1968). Orta Türk destanları ve Kırım. *Makaleler ve İncelemeler*, 76-92. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/264931>
- İnan, A. (1976). Milli destanlarımız üzerine incelemeler ve araştırmalar. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XV, 1-2, 33-37. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/149994>
- Jirmunskiy, V. M. (1961). Kitabı Korkud ve Oğuz destanı geleneği (Çev: İsmail Kaynak). *Belleten*, (XXV)100, 609-629. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2980380>
- Kaplan, M. (1955). Türk destanında alp tipi. *Zeki Velidi Togan’a Armağan*, 204-213. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/220976>
- Kaplan, M. (1958). Oğuz Kağan destanı ile Dede Korkut kitabında eşya ve aletler. *Jean Deny Armağanı*, 135-161. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/181186>

- Kayabaşı, O. A., & Kayabaşı, R. G. (2014). Ali Canip Yöntem ve batıdan giren bir terim: epope. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 2(4), 153-160.
- Köksal, H. (1983). *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*.Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Orkun, H. N. (1935). Oğuz destanına dair. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 412-420.
<https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/195960>
- Özmen, A. , & Kutlu, M., & Erginer, G. (1999). Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası IV (1974-1984). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztelli, C. (1971). Battal Gazi'nin atı aşkar üzerine. *Türk Folklor Araştırmaları*, 261, 5923-5925. <https://turkfolklorarastirmalari.com/pdf/261.pdf>
- Sevindik, A. (2017). Eski ve yeni destan araştırmaları üzerinden Türk destan araştırmalarına genel bir bakış. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. C. 6. S. 12, ss. 12-85.
https://www.dedekorkutdergisi.com.tr/Makaleler/42857219_SEV%c4%b0ND%c4%b0K,%20AZEM.pdf
- Sinor, D. (1950). Oğuz Kağan destanı üzerine mülâhazalar. *Türk Dili ve Edebiyatı*, 4(1), 2-14. , 1950c4s1-2.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2025)
- Sümer, F. (1952). Dede-Korkuta dair bazı mülâhazalar. *Türk Folklor Araştırmaları*, 30, 467-472. <https://turkfolklorarastirmalari.com/pdf/30.pdf>
- Timurtaş, F. K. (1965). Türk destanları. *Türk Kültürü*, 3(33), 577-582.
- Togan, Zeki Velidi (1931). Türk destanının tasnifi. *Atsız Mecmua*, 1, 2-4.
- Togan, Zeki Velidi (1931). Türk destanının tasnifi II. *Atsız Mecmua*, 2, 3-6.
- Togan, Zeki Velidi (1931). Türk destanının tasnifi III. *Atsız Mecmua*, 3, 3-7.
- Uraz, M. (1978). Türk destanları. *Türk Folklor Araştırmaları*, 351, 8455-8457.
- Ülken, H. Z. (1952). Milli destan ve folklor. *Türk Folklor Araştırmaları*, 2(33), 33-34.
<https://turkfolklorarastirmalari.com/pdf/33.pdf>
- Ülken, H. Z. (2019). *Destanlar*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Walker, W. S. (1979). Bir halk destanı olarak Dede Korkut kitabı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1(3), 33-40. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/138275>
- Yarkın, İ.(1978). Türkistan Kazak Türklerinde destanlar ve halk şairleri. *Türk Kültürü*, XVI, S.190, 48-52.
- Yıldırım, D. (1998). Türk folklor araştırmalarının problemleri. *Erdem*. (I)35, 345-357.
- URL 1: <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/95578/dursun-yildirim> 20.11.2025 tarihinde erişilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The history of Turkish folklore has not been studied extensively and in depth. Folklore genres need to be examined individually from a historical perspective. Studies on each genre will provide data for subsequent holistic studies. In this context, the evolution of epic studies in Turkey should be investigated. This study aims to contribute to the history of epic studies.

Problem

Studies on the history of epic studies in Turkish folklore are quite limited. A complete history of folklore cannot be written without these studies.

Method

This article was written to identify articles on the epic genre published in periodicals between 1930 and 1980 that can be evaluated within the framework of Turkish folklore, to identify basic approaches through content analysis and descriptive evaluation of selected articles. To identify texts related to the epic genre, we searched folklore bibliographies, the National Library Articles Bibliography, the Islamic Research Center's (ISAM) article database, theses related to journal indexes in the National Thesis Center system, and texts from the Nationalist Journals project. Prominent figures related to the epic genre were identified.

Findings

The epic is one of the genres with the ability and adequacy to represent collective consciousness. Even before the advent of folklore studies, it was a genre widely present not only in oral culture but also in written culture, within the framework of dynastic histories or efforts to explain a society's historical position. The Oghuznames, Battalnames, and Dede Korkut texts are texts that have earned their place in Turkish cultural history in this context.

From the 19th century onward, the Turkish epic tradition began to be the subject of scholarly research. In particular, the epics of the Turkic peoples within the borders of Tsarist Russia began to be compiled, classified, and analyzed by Russian, German, and Turkish scholars of Tsarist Russia. The most well-known examples in this context include the discovery of the Dede Korkut texts, M. A. Castreen's studies on the Khakas Turks, V. I. Verbitskiy and N. Y. Nikiforov's studies on the Altai Turks, Chozdko's Koroğlu Epic, Vambéry's studies on East Turkestan and Uzbekistan, Chokan Velikhanov's studies on the Kazakh, Kyrgyz, and Uyghur Turks, W. V. Radloff's studies on Turkestan in the broader sense, and G. N. Potanin's research, particularly on Siberia.

Epic studies in Turkey began in the post-Constitutional Monarchy period, particularly with the publication of the Dede Korkut text. In the post-1914 period, discussions surrounding the epic genre, the place of epics in national life, and the possibility of creating a national epic were held around figures such as Ziya Gökalp, M. Fuad Köprülü, Ali Canip, and Hilmi Ziya. The views and approaches of this period shaped the

approaches and conceptual frameworks in Turkish folklore studies that have endured to the present day. To these figures, Zeki Velidi Togan should be added, who contributed his views on epics and Turkish epics in the early 1930s.

M. Fuad Köprülü established the basic framework. Hilmi Ziya, with his Anatolia-centric approach, emphasized the Islamized Anatolian epics and offered suggestions and encouragement for the creation of a national epic. In his analyses of the Turkish epic tradition, Zeki Velidi Togan emphasized the historical and geographical importance of Central Asia and offered insightful methodological suggestions. Abdulkadir İnan conducted in-depth analyses of the cultural content of epics. Mehmet Kaplan introduced new concepts to research.

This study, conducted between 1930 and 1980, demonstrates that studies on the epic genre have not achieved depth and diversity in terms of concept, texts examined, methodology, and theory. Turkish epic studies are primarily concerned with Dede Korkut, Oğuz Kağan, and Köroğlu, and, in a very limited study, with Anatolian texts from the Turkish-Islamic period, such as the Battalname and the Danişmendname. Through Abdulkadir İnan and a limited number of other scholars, the Central Asian epic tradition was brought to the attention of Turkish scientific and cultural circles. During the study period, texts by some figures interested in the Turkish epic tradition, such as Dr. Sinor and Jirmunskiy, were translated. Although the translated texts cover a long period, they are quite scarce. Compared to the interest shown in the epic tradition of Central Asian Turkic communities after 1990, publications on the Central Asian Turkic epic tradition have been quite limited. The number of academic texts began to increase in the period after 1960.

Conclusion

Examining studies on the Turkish epic tradition is an essential part of the history of Turkish folklore. These studies can help determine the direction and nature of studies on the Turkish epic tradition and also provide an opportunity to understand the differentiations in intellectual orientations in Turkey.